

Dager vi aldri glemmer

Minner fra krig og fred

i Eidsberg og Mysen 1940–1945

For en som var fem år i 1940, og derfor kan huske de tyske, svarte flyene dundre innover Mysen 9. april, er det en fryd å finne en bunke med gullnede, krøllete «Indre»-aviser gjemt og bevart i 70 år på gamle tanter loft. I de fem lange krigsårene var Mysen og Eidsberg en mer sentral plass for både rystende og gledelige opplevelser enn mange av etterstektene vet om, derfor har vi anmodet flere av kommunens eldste om å skrive ned gamle minner. Ikke minst de hyggelige og artige minnene! For det var mange av dem! Særlig fra fredsdagene i mai 1945. Først noen klipp fra lokalavisen, kalt «Indre».

I 1945 kom «Indre Smaalenenes Avis» ut tre ganger i uka; mandag, onsdag og fredag. Førstesidene fra 2. til 9. mai pre-

senterer et nyhetsbilde som endres fra mørkeste alvor til strålende jubel.

Indre 2. mai 1945

Adolf Hitler døde i går. Avisen henstiller til leserne om ikke å la seg forvirre av alle mulige fantastiske rykter som setter enhver ukritisk mann og kvinne i stemninger om tilstander som ikke er ønsket. Av mer hverdagslige ting blir leserne oppfordret til å dyrke nesler, og vi blir minnet på at det er kjøpetillatelse på gris og at tobakksplanter er utsolgt! I «Bøndernes Hus i Hærland synger Mysen Damekor under sin dirigent T.A. Vollene. Entre kr 2.»

Indre 4. mai 1945

Hovedoppslaget på første side handler om at den tyske kamp fortsatt har en mening – å hindre at tyskerne dør på

*Mysen stasjon 8. mai 1945. «Hele Mysen» ville være med å ta avskjed med «Grinifangene». Gamle «Norrøna» i bakgrunnen. Gutten foran til venstre gjenkjennes som Reidar Olsen.
Foto Olaf W. Haaje.*

Fra Jernbanegata 8. mai 1945. På taket på lastebilen til høyre står Johnny Bergersen. Flere minnes at Olaf W. Haaje (som har tatt bildet) stod på lasteplanet og deklamerte Bjørnsons dikt «Det ligger et land mot den evige sne».

flukten fra sovjetarmene. Wiigs Handelsgartneri har fine og friske grønnsakplanter, og hos Peder Aaserud i Hærland kan du få skinnsko med stive tresåler. Jordbruks- og skogsarbeidere har tilleggskort på tobakksrasjoner.

Indre 9. mai 1945

«Indres» høyst respekterte redaktør fra før krigen, Arne Løken, var 9. mai tilbake i sin gamle avis med en forside som fremdeles, 70 år etter, rører oss ved gjensynet. «NORGE ER FRITT» stod printet ut med seks centimeter høye, fete bokstaver, og like under denne overskriften kunne vi lese Kong Håkons tale til det norske folk, der han maner oss til å vise den samme ro i freds-

dagene som under hele okkupasjonen.

I sin spalte «Til Leserne» skriver Arne Løken at det er med overmåte stor glede og dyp takknemlighet at han vender tilbake som redaktør, og at han håper at det oppgjør som må komme, må skje i rettslige former. Han ber også leserne om overbærenhet om vanskeligheter som vil komme og minner om papirrasjoneringen.

Blendingen er opphevet med øyeblikkelig virkning. I Oslo kunne en flere steder se store bål på gressplener og fortauer hvor blendingsgardinene gikk opp i fyr og flammer. Folk frydet seg over den opplyste by i den mørke kveld.

Vi kan også lese at vinmonopolene stenger over hele landet og at all om-

setning av vin og brennevin er stoppet inntil videre. Avisen skriver også om at våronna er i full sving, og at vi ikke må glemme bondens innsats i disse trengselenes år!

Fangeslippet 8. mai

Mest rørende er reportasjen om det gripende oppbruddet fra fangeleiren på Momarken der fangene viste sin takknemlighet mot distriktets befolkning ved å opprette «Mysenfangenes Minnefond av 1945». Dette fondet på 17 000 kroner skulle forvaltes som «et hellig og historisk minne» til ubemidlede ved Indre Østfold Realskole. Cirka 300 fanger, de fleste overført fra fangeleiren på Grini, ble sluppet ut og samlet til en felles frokost bestående av lapskaus og øl! Bare kjøttet manglet, derfor ble retten kalt «skaus». Den gled ned på høykant, skriver «Indre».

Mange prominente lokale personer var innbudt til høytideligheten, deriblant formannen i Mysen Røde Kors, disponent Ous, tidligere ordfører i Eidsberg, Karl Hersleth, tidligere ordfører i Mysen, fylkesagronom Frigstad, høye-

sterettsadvokat Nøstdal og for Indre Smaalenenes Avis, Arne Løken.

«Grinisangen» ble sunget, og det var gripende taler av flere av fangene. Sorenskriver Aagaard kom med meldingene om at Hjemmefronten hadde besatt Slottet og Møllergata 19, og det var meldinger som vakte voldsom jubel. Pastor Olaf W. Haaje leste en prolog, og det ble selvsagt holdt tale for H.M. Kongen og for fedrelandet.

Barna, ungdommen og hjemmene ble heller ikke glemt for sin motstandsvilje gjennom fem mørke år. Det ble fortalt om to smågutter som stod på gata da tyske soldater marsjerte forbi. Den minste gutten så på soldatene. «Slik kan du ikke stå!», sa den største, og så vendte de ryggen til! Det ble også fortalt om nisseluekampanjen (røde nisseluer ble tatt av okkupasjonsmakten). En liten pjokk var fratatt lua si seks ganger, men ga seg ikke. «Hvorfor gjør du dette?», ble han spurt. «Jo, jeg har en søster og bror på Grini, og da må også jeg gjøre noe for Norges skyld!»

Høytideligheten på Momarken ble avsluttet med en takk fra høyesteretts-

*Fra Mysen stasjon 8. mai 1945. Lokomotivet og fangetoget i bakgrunnen
Foran stasjonsbygningen, en stor folkemengde som ser fangene vel avgårde. Gutten med knikkens (ved sykkel) er Knut Diskerud.
Damen foran til venstre gjenkjennes som «fru» Smerkerud.
Foto Olaf W. Haaje.*

Foto fra Mysen stasjon 8. mai 1945. «Grinifangene» er vel installert på toget, mens bygdefolket tar avskjed fra perrongen utenfor pakkhuset. Vi er nesten sikre på at det er Olaf W. Haaje som har tatt bildet som eies av Lilly Nøkleholm Lilleng (nr. 2 fra venstre foran) Av andre vi kan kjenne igjen er Gyda Syverstad Ness, Liv Kopperud, Marianne Martinsen, Oddmund Rogndal, Johannes Mysen, Ingeborg og Holm Randem og Kristoffer Salberg og frue.

advokat Nøstdal som sa til fangene at det hadde vært en berikelse å ha dem på Momarken. «Ta med en takk fra stedet. Det har vært en berikelse å ha dere her, og takk for at stedet fikk anledning til å gjøre noe.»

Avskjed på Mysen stasjon

Da det ble kjent at fangene skulle reise med tog fra Mysen ved middagstid ville «hele bygdas befolkning» være med på avskjeden. Vi har vært så heldige å få utlånt flere amatørfotos fra denne begivenheten 8. mai 1945. Bildenes eier er Lilly Nøkleholm Lilleng som bodde i nærheten av Momarken, og som selv var en ung medhjelper på forsommeren det året for russiske fanger. Lilly tror at det er Olaf W. Haaje som vært fotograf. Han var en av de norske fangene som var overført fra Grini og som vi husker som en pastor med stor karisma.

Så mange mennesker har det vel aldri vært samlet på Mysen stasjon som da fangene tok plass i vognene. «Hurra-ropene runget, flaggene vaiet, og det ble

en fest som ingen av de tilstedeværende vil glemme», skrev Indre i sin reportasje.

Indre 18.mai 1945

Det ble vår gladeste 17. mai! Det skrev lokalavisen dagen etter. «Alle» sluttet opp om toget til Folkenborg – mellom 2000 og 3000 mennesker. «Haakon Haakonsons store tanke: Norge skal bli til ett folk – er blitt til virkelighet». Det var Olaf W. Haaje, nettopp kommet ut av fangeleiren på Momarken, som var festkomitéens formann, og Jørgen Dahl holdt dagens tale.

Indre 8. okt. 1945

Før vi forlater disse klippene fra lokalavisen, sakser vi dette fra 8. oktober. Fredsmarsjen fikk en fantastisk oppslutning på Mysen, og man merket seg flere gamle som la i vei. Blant dem var 84 år gamle Anton Granli som gjorde skam på mange yngre og Annette Smerkerud (77) og Karoline Gran (76) som trosset gikt og slitne ben og gjorde sin plikt. Ca. 1200 personer gikk fredsmarsjen på Mysen.